

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

Završni magistarski rad

USVAJANJE DJECE: IZAZOVI I MOGUĆNOSTI

MENTORICA:

doc.dr. Đenita Tuce

STUDENTICA:

Azra Jusović Indžić

Sarajevo, 2022.

SAŽETAK

Usvajanje djece predstavlja jedan od najljepših činova koji pojedinac može uraditi za jedno dijete. Podariti mu topao dom, pun ljubavi i zaštiti ga predstavlja pravo svakog djeteta. Cilj rada jeste odgovoriti na pitanja šta podrazumijeva pojam usvajanja djece, te koje su specifičnosti procesa usvajanja kao i izazovi i mogućnosti usvajanja iz perspektive usvojitelja i djeteta koje se usvaja. Usvajanje predstavlja poseban oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja kojim se zasniva roditeljski odnosno srodnički odnos. Usvajanje se može zasnovati kao potpuno i nepotpuno. Proces usvajanja nije nimalo jednostavan, te put dolaska djeteta u porodicu usvojitelja može biti jako iscrpan i dugotrajan. Potrebno je puno strpljenja i razumijevanja za sve ono što dolazi tokom procesa usvajanja. Usvojitelji se susreću sa raznim specifičnim okolnostima i izazovima kao što je snalaženje u novim ulogama, nepoznavanje ili nerazumijevanje određenih reakcija usvojenog djeteta, tempo prilagodbe, reakcije okoline i sl. Sa druge strane prilagodba usvojenog djeteta može biti otežana zbog njegovih prijašnjih iskustava sa biološkim roditeljima ili institucijama u kojima je boravilo. Usvojenoj djeci je potrebno pružiti podršku, dovoljno vremena da se naviknu na novu sredinu, te dati im do znanja da imaju nekoga uz sebe. Sam proces usvajanja djeteta nosi sa sobom razna iskustva, izazove i zahtjeve, međutim na kraju najvažnije od svega jeste interes djeteta. Usvajanjem se djetetu može pružiti sve ono što nije moglo dobiti u biološkoj porodici, te ga sačuvati od svih nedaća koje bi ga zadesile. Isto tako roditelji usvojitelji usvajanjem dobivaju dugo očekivano dijete kojem će pružiti svu ljubav i pažnju koja je potrebna djetetu.

Ključne riječi: usvajanje, usvojitelji, dijete, izazovi, prilagodba

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. POJAM I OBLICI USVAJANJA	5
2.1. Historijat usvajanja.....	8
3. PRILAGODBA RODITELJA NA USVAJANJE	10
3.1. Motivacija za usvajanje.....	12
3.2. Upoznavanje djeteta i pripreme za njegov dolazak.....	14
3.3. Privrženost i odnosi između djeteta i novih roditelja.....	15
4. PRILAGODBA DJECE NA USVAJANJE	19
4.1. Prilagodba djece prema uzrastu i spolu.....	22
4.2. Proces tugovanja.....	24
4.3. Kako razgovarati sa djecom o usvajanju.....	26
5. KORISTI USVAJANJA ZA DJECU I RODITELJE	26
6. ZAKLJUČCI	28
7. LITERATURA	30

1. UVOD

Porodica je prva zajednica u kojoj dijete započinje život, u njoj dijete stječe prve spoznaje o sebi i ljudima koji ga okružuju (Maleš, 2016). Općenito, porodica će biti zdrava i poticajna okolina za dijete ako tijekom njegovog razvoja, uključujući i adolescenciju, postoji roditelj ili jedan stalan skrbnik, a to može biti majka, otac, adoptivni roditelj, odrasli član porodice ili bilo koja odrasla osoba, koja stvara čvrstu vezu s djetetom, pruža mu potporu i potrebnu pažnju tijekom cijeloga djetinjstva, sve do djetetove potpune samostalnosti (Ćudina-Obradović, Obradović, 2006). Kako navodi Fulgosi (1990), pojedinci ili djeca koja žive u sigurnoj, toploj i bezbjednoj okolini lakše će razvijati sebe, svoje mogućnosti i zadovoljstvo koje proizlazi iz procesa aktualizacije svojih potencijala, a takav je rast moguć i ugodan samo onda kada su zadovoljene potrebe ili kada zadovoljenje potreba nije ugrožena. Fromm (1984) ističe da je porodica prvi, odlučujući činitelj u razvoju djeteta. Pritom, društveno okruženje utječe na emocionalne odnose unutar porodice, njenu strukturu i odgojne ideale. Rezultati brojnih istraživanja sugeriraju da način na koji roditelji odgajaju svoju djecu, odnosno način na koji se ponašaju, posebno u ranom djetinjstvu, ima veliki i trajan utjecaj na formiranje buduće ličnosti djece (Koestner i sur., 1900). Rot (1979) navodi da će djeca iz porodica u kojima vlada atmosfera međusobnog povjerenja, ljubavi i prijateljstva, kako među roditeljima, tako i u njihovom odnosu prema djeci, vjerovatno u odrasloj dobi biti samostalne osobe, sigurne u sebe, s dobrim socijalnim kontaktima. Slično navodi i Barnett (1987), ističući da je za razvoj prosocijalne orijentacije najpovoljnija ona porodična sredina u kojoj se zadovoljavaju dječje emocionalne potrebe, dijete ohrabruje da doživljava i ispoljava širok raspon emocija, pružaju prilike da dijete posmatra druge i stupa u interakcije sa drugima koji ohrabruju emocionalnu osjetljivost i responsivnost.

Svako dijete zaslužuje da odrasta u domu punom ljubavi i topline, da ima nekoga ko se o njemu brine i pruža mu pažnju koja mu je potrebna. Međutim, nemaju sva djeca tu mogućnost. Maleš (2016) navodi da ukoliko dođe do toga da je ugrožen djetetov razvoj u primarnoj porodici, država ima zadatak da, prema Konvenciji o pravima djeteta, te u skladu sa zakonodavstvom, osigura djetetu zamjensku skrb kao i uvjete za normalan rast i razvoj. Usvojenje tako, za razliku od domova za nezbrinutu djecu i hraniteljskih porodica, postaje najbolji oblik zbrinjavanja i zaštite djeteta (Horvat, 2016).

Usvajanje, jednako kao i biološko roditeljstvo, donosi značajne promjene u dinamici bračnih i porodičnih odnosa, a često je popraćeno početnim nesnalaženjem roditelja u

roditeljskoj ulozi, preispitivanjem vlastitih roditeljskih kompetencija te specifičnim reakcijama okoline, koje nerijetko sadrže različite mitove i predrasude kada je u pitanju usvajanju djece (Kokorić, Birovljević, 2016). Kada pomislimo na usvajanje, obično pomislimo na jedan sretan period gdje dijete bez roditeljskog staranja dolazi u porodicu koja će mu pružiti novi dom. Međutim, sam postupak usvajanja može biti izuzetno stresno razdoblje, kako za usvojitelje, tako i za samu djecu koja trebaju doći u svoju novu porodicu. Kako navodi Smith (2010) sam proces usvajanja, prije i nakon samog čina, nužno je praćen procesom prilagodbe – kako djece i roditelja tako i njihove uže i šire okoline, a dinamika te prilagodbe ovisi o nizu faktora vezanih uz posvojenike (genetika, obilježja temperamenta, okolnosti tijekom trudnoće i poroda, iskustva prije usvojenja), usvojitelje (emocionalna stabilnost i zdravlje, roditeljski stil i način komunikacije, obiteljska struktura) te okolinu u kojoj se nalaze (društvene vrijednosti, sustav potpore).

U svrhu detaljnijeg rasvjetljavanja tematike usvajanja, kroz ovaj rad ćemo nastojati odgovoriti na sljedeća specifična pitanja:

1. Šta podrazumijeva pojam usvajanje djece, te koji oblici usvajanja postoje? Koje su specifičnosti procesa usvajanja?
2. Koji su izazovi i mogućnosti usvajanja iz perspektive roditelja-usvojitelja?
3. Koji su izazovi i mogućnosti usvajanja iz perspektive djeteta koje se usvaja?

2. POJAM I OBLICI USVAJANJA

Usvajanje predstavlja složen proces planiranja i zasnivanja porodice u pravnom, psihološkom i socijalnom smislu (Brodzinsky i Pinderhughes, 2002). Prema Porodičnom zakonu FBiH pojam usvojenja definira se kao *poseban oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos* (Sl. novine 31/2014, 32/2019). Usvojiti se mogu djeca koja su bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja. Usvojenje se može zasnovati kao *nepotpuno* i *potpuno*. Nepotpuno se može usvojiti dijete do navršene 18. godine života, te mogu usvojiti bračni partneri zajednički, jedan bračni partner uz pristanak drugog i maćeha ili očuh djeteta koje se usvaja. Također, osobe koje nisu u braku i vanbračni partneri koji žive u vanbračnoj zajednici najmanje pet godina, mogu nepotpuno usvojiti ako za to postoje naročito opravdani razlozi.

Zasnivanjem nepotpunog usvojenje nastaju prava i dužnosti između usvojitelja i usvojenika iste kao i između roditelja i djece. Nepotpunim usvojenjem ne prestaju prava i dužnosti usvojenika i roditelja i srodnika. Ovo usvojenje je moguće raskinuti ukoliko se utvrdi da za to postoje opravdani interesi maloljetnog usvojenika. Potpuno se može usvojiti dijete do navršene desete godine života. Potpuno usvojiti dijete mogu bračni partneri zajednički, te maćeha ili očuh djeteta koje se usvaja. Ukoliko vanbračni partneri žive najmanje pet godina u vanbračnoj zajednici mogu potpuno usvojiti dijete. Usvojiti može bilo koja osoba kojoj nije oduzeto roditeljsko staranje ili nije ograničena ili oduzeta poslovna sposobnost, kao i osoba koja ne pruža dovoljno jamstva da će pravilno ostvarivati roditeljsko staranje. (Sl. novine 31/2014, 32/2019).

Sam proces usvojenja nije nimalo lagan. Problem predstavlja što sva djeca bez roditeljskog staranja ne ispunjavaju uslove za usvajanje. Prema podacima Kantonalnog centra za socijalni rad, usvojiti se mogu djeca bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja. Djetetom bez roditeljskog staranja smatra se dijete čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta duže od tri mjeseca, čijim roditeljima je oduzeto roditeljsko staranje, čiji roditelji nisu stekli poslovnu sposobnost, ili im je ona oduzeta ili ograničena i čiji su roditelji odsutni, spriječeni ili nesposobni redovno starati se o svom djetetu, a nisu povjerali njegovu čuvanje i odgoj osobi za koju je organ starateljstva utvrdio da ispunjava uslove za staratelja. Tek kada se utvrdi da je maloljetno dijete podobno za usvajanje kreće sam postupak usvajanja. Potencijalni usvojitelji moraju prvo podnijeti zahtjev za usvojenje u centrima za socijalni rad. Nakon toga stručni tim Centra, koji je sačinjen od psihologa, pedagoga, socijalnog radnika i po potrebi drugih stručnjaka, provodi postupak utvrđivanja podobnosti podnosioca zahtjeva za usvajanje. Na temelju sačinjenih mišljenja stručni tim donosi zaključak o podobnosti, odnosno nepodobnosti podnosioca zahtjeva za usvojenje. Pored mišljenja stručnog tima, potencijalni podnosioci moraju priložiti i određenu dokumentaciju kao što je izvod iz matične knjige rođenih, izvod iz matične knjige vjenčanih, ljekarsko uvjerenje, uvjerenja da potencijalni usvojitelji nisu pod istragom ili da im nije oduzeto ili ograničeno roditeljsko staranje i poslovna sposobnost i sl. (Administrativni postupci Kantona Sarajevo, 2017).

Na temelju priloženih dokaza, odnosno dokaza pribavljenih po službenoj dužnosti, organ starateljstva utvrđuje da li su ispunjeni uvjeti za usvojenje propisani Porodičnim zakonom. Organi starateljstva po službenoj dužnosti dobivaju savjete od organa starateljstva u mjestu prebivališta i porodičnog savjetovališta te drugih relevantnih organizacija i stručnjaka

(socijalni radnici, psiholozi, liječnici, odgajatelji) o osobama koje žele usvojiti djecu. U postupku zasnivanja usvojenja roditelj djeteta, bračni partner osobe koja namjerava usvojiti dijete i dijete daju svoj pristanak za usvojenje pred organom starateljstva koji vodi postupak ili organom starateljstva svog prebivališta, odnosno boravišta. Dijete pristaje na usvojenje bez prisutnosti roditelja i osoba koje ga žele usvojiti. Roditelj može pristati na usvojenje prije početka postupka usvojenja, ali samo kada dijete navrší tri mjeseca (Sl. novine 31/2014, 32/2019).

O pravnim posljedicama pristanka na usvojenje organ starateljstva dužan je obavijestiti roditelje prije nego što oni pristanu na usvojenje. Roditelji mogu povući suglasnost za usvojenje u roku od 30 dana od potpisivanja zapisnika. Organi starateljstva su dužni upozoriti usvojitelje na njihovu obavezu da upoznaju dijete da je usvojeno prije nego što ono navrší sedam godina. Organ starateljstva će tijekom postupka zasnivanja usvojenja obavijestiti roditelje djeteta, usvojitelje i dijete starije od 10 godina sa pravnim posljedicama usvojenja (Sl. novine 31/2014, 32/2019).

Prema Porodičnom zakonu FBiH, prije donošenja same odluke o zasnivanju usvojena, organ starateljstva će bez ikakve naknade smjestiti dijete u porodicu budućih usvojlaca na period od šest mjeseci. Ovaj period naziva se *adaptacionim periodom*. Dijete je pod stalnim nadzorom organa starateljstva kako bi se utvrdilo da li je usvojenje u njegovom najboljem interesu. Tokom perioda prilagodbe stručni tim službe socijalne zaštite nadležne za usvojenje u mjestu u kojem žive potencijalni usvojitelji provodi kontinuirane posjete porodice sa ciljem procjenu prilagodbe usvojitelj i usvojenika. Po isteku ovog perioda, organ starateljstva donosi rješenje o zasnivanju usvojenja koje se kasnije dostavlja nadležnom matičaru radi upisa djeteta u matičnu knjigu rođenih. Podaci koje organ starateljstva vodi o usvojenju su službena tajna, te uvid u spise predmeta o usvojenju mogu dopustiti samo punoljetnom usvojeniku, usvojiocu i biološkim roditeljima djeteta (Sl. novine 31/2014, 32/2019).

Iskustvo iz prakse pokazuje da je najveći interes usvojitelja usmjeren na usvojenje djece što mlađe dobi, a da nakon desete godine života djeteta mogućnost da bude usvojeno naglo pada (Hrabar, Korać, 2003). Kako navodi Marčetić-Kapetanović (2016) većina roditelja zazire od usvojenja starijega djeteta, misleći da se radi o formiranoj osobi i da su neke karakteristike nepromjenjive. Što je dijete u vrijeme usvajanja starije, to je veća zabrinutost usvojitelja kako će dijete prihvatiti promjenu i dolazak u novu porodicu. Najveći broj potencijalnih usvojitelja u našoj državi u svojim zahtjevima za usvojenje izražavaju želju za usvojenjem djeteta do 3 godine starosti, a u većini slučajeva žele samo da je dijete zdravo, te

je to često razlog zašto neka djeca pređu starosnu granicu za potpuno usvojenje (do 10. godine života), a zbog zdravstvenih poteškoća ne budu usvojena, te se radi na drugim oblicima usvajanja (Žilić, 2019).

2.1. Historijat usvajanja

Kroz historiju ciljevi usvajanja djece bili su različiti. Za razliku od danas, kada je u prvom planu najbolji interes za dijete, nekada se na usvajanje gledalo kao prilika za nasljedstvo, jačanje plemena, oslobađanje od ropstva ili kako bi se osigurala skrb i briga u starosti. Još za vrijeme Hamurabijevog zakonika bile su poznate dvije vrste usvojenja – raskidivo (otpremna) i neraskidivo usvojenja (među sinovima). Tokom Rimskog carstva na usvajanje se gledali kao prilika da porodica usvoji dječake od drugih porodica ukoliko otac nije imao muških nasljednika. Budući da se bogatstvo i moć prenosili po očevoj liniji, djevojčice su se rijetko usvajale (Gladney Center for Adoption, 2019). Formalna usvojenja koja podrazumijevaju legalni transfer roditeljskih prava s bioloških roditelja na usvojitelje postoje od Babilonskih vremena (Iowa Foster and Adoptive Parents Association, 2015). Tokom Vizantijskog carstva usvajanje se nastavilo na isti način, međutim pri kraju Srednjeg vijeka pravila su se počela mijenjati. Prvo su Francuska i Italija se počele protiviti usvajanju, dok je Englesko opće pravo u potpunosti zabranilo usvajanje djece. Glavni razlog je bio što su samo krvni srodnici mogli naslijediti porodično bogatstvo. U isto vrijeme, djeca su ostavljana po samostanima, te zatim usvajanja od strane sveštenih lica. Preveliki broj djece koji je boravio u samostanima doveo je do prvih sirotišta za djecu u Evropi. Kada je broj djece u sirotištima postao preveliki i kada sveštenici više nisu mogli brinuti o njima, moralo se naći drugo rješenje. Tada je stupio na snagu zakon poznatiji kao „*služenje pod ugovorom*“ gdje su se djeca iz sirotišta prebacivala u hraniteljske porodice koje su na taj način dobivale jeftinu radnu snagu, dok su usvojena djeca imala priliku razviti neku novu vještinu ili naučiti zanat. Ovakav način usvajanja djece nastavilo se sve do sredine 19. vijeka, kada se počelo razmišljati o interesima djece i njihovoj dobrobiti. Prvi zakon koji je zaštitio interese djece donesen je 1851. godine u Massachusettsu, SAD, gdje se od suda zahtijevalo da utvrdi da li usvojitelji imaju suglasnost bioloških roditelja, te su morali dokazati da su sposobni brinuti se od djetetu koje usvajaju i da mu mogu pružiti odgovarajuće obrazovanje (Gladney Center for Adoption, 2019).

Sredinom dvadesetog vijeka su se uvela zatvorena usvojenja, koja su podrazumijevala sakrivanje usvojiteljskih dokumentacija kako bi se djeca zaštitila od različitih nelagoda vezanih za njihove biološke roditelje. Usvojena djeca nisu imala pravo saznati da su usvojena, te ko su njihovi biološki roditelji. Međutim, mnogi usvojitelji i roditelji su počeli preispitivati ovakvu vrstu usvojenja, što je na kraju dovelo do popularizacije otvorenog usvajanja koje dozvoljava razmjenu informacija i stalan kontakt (Iowa Foster and Adoptive Parents Association, 2015).

Godine 1993. stupila je na snagu Haška konvencija o zaštiti djece kao i saradnji u pogledu međunarodnih usvojenja. Haška konvencija je osigurala da svako usvajanje bude na najlegalniji i najetičniji mogući način. Neki od glavnih ciljeva Haške konvencije jesu da se uspostavi zaštitna mjera kako bi se osiguralo da se međunarodna usvajanja odvijaju u najboljem interesu djeteta uz poštivanje njegovih ili njenih osnovnih prava koja su priznata u međunarodnom pravu, kao i da se uspostavi sistem saradnje između država koje su članice Haške konvencije kako bi spriječile otmice, prodaja ili trgovina djece (Convention on protection of children and co-operation in respect of intercountry adoption, 1993)

Kada je riječ o Bosni Hercegovini, ona još uvijek nije članica Haške konvencije (Travel State, 2019) te spada u grupu država koje imaju kodificirane norme o porodičnom pravu. One su sadržane u Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, Porodičnom zakonu Republike Srpske i Porodičnom zakonu Distrikta Brčko. S obzirom da ne postoji jedinstvena baza podataka, teško je odrediti koliki broj djece u BIH je usvojen ili čeka na usvojenje. Prema podacima do 2001. godine prikupljenih od strane organa starateljstva na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, evidentirano je da su 282 državljanina BIH podnijeli zahtjev za usvojenje. U periodu od 1992. do 1997. godine na teritoriji FBIH usvojeno je 336 djece (Izveštaj BIH komitetu za prava djeteta, 2001). Od podataka koji su još dostupni javnosti, pokazuju da je stopa usvajanja u Bosni i Hercegovini i dalje jako niska. U FBIH je tokom 2008. i 2009. godine usvojeno 71 dijete, od koga je najveći broj usvojene djece u Kantonu Sarajevo (Selimović, Sofović, 2010). Tokom 2013. godine do 2015. u Kantonu Sarajevu usvojeno je 22 djece prema podacima Kantonalnog centra za socijalni rad u Sarajevu. Kada je riječ o manjem entitetu RS, u periodu od 2010-2014 godine relizovano je 69 usvojenja, a tokom 2015. godine ostvareno je 15 usvojenja (Ombudsman za djecu Republike Srpske). Također, zaključno sa 2020. godinom u Kantonu Sarajevo ima 286 djece koja su bez roditeljskog staranja koja uključuju djecu bez oba roditelja (29) djeca nepoznatih roditelja (0), djeca koja su napuštena od roditelja (68), djeca roditelja spriječena da obavljaju

roditeljsku dužnost (174) i djeca roditelja kojima je oduzeto roditeljsko staranje (15). Samo tokom 2020. godine evidentirano je 46 djece bez roditeljskog staranja od kojih je najviše djeca roditelja spriječenih da obavljaju roditeljsku dužnost (33). Kad su u pitanju usvojenja tokom 2020. godine u Kantonu Sarajevo usvojeno je samo dvoje djece (Izveštaj o poslovanju Kantonalnog centra za socijalni rad, 2021).

Nakon svih ovih podataka, postavlja se samo pitanje zašto je usvojenje u BiH ali i u zemljama regije tako komplikovano? U Bosni i Hercegovini i zemljama regije brojke pokazuju da postoji velika razlika između djece koja su smještena u domovima (čak i po nekoliko godina) i djece koja su usvojena na godišnjem nivou. Kao što je već spomenuto u radu, najveći problem predstavlja što sva djeca ne ispunjavaju uslove za usvajanje. Kako navode Hrabar i Korać (2003) postoji veliki broj djece koja se godinama zadržavaju u domovima i da se na taj način daje prednost pravu na roditeljsku skrb (čak i onda kada roditelji uopće ne brinu za dijete, ne posjećuju ga ili sl.) umjesto pravu djeteta na život u porodici koje bi usvojenjem bilo omogućeno. Osim navedenog, potencijalni usvojitelji prolaze kroz dugotrajan period psihološke i socijalne obrade sa ciljem utvrđivanja podobnosti za usvajanje djeteta, zbog čega se na samo usvojenje može čekati čak od tri do četiri godine. Neke od preporuka prema Pavlović i Sofović (2014) za unapređenje usvajanja u našoj državi jeste prije svega zakonski urediti postupak usvajanja u cijeloj državi, kreirati i redovno ažurirati jedinstvenu bazu koja bi sadržavala podatke o potencijalnim domaćim i međunarodnim usvojiteljima, djeci koja su raspoloživa za usvajanje i već usvojenoj djeci (prema dobi, spolu, vrsti usvojenja - potpuno, nepotpuno, kao i prema vrsti usvojitelja domaći/državni ili međunarodni usvojitelj). Također, i ratificirati Hašku konvenciju o zaštiti djece i saradnji u oblasti međudržavnog usvojenja (ova preporuka prisutna je još od 2005. godine kada je UN Komitet dostavio zaključna razmatranja prema kojima BiH još uvijek nije postupila) (Pavlović, Sofović, 2014).

3. PRILAGODBA RODITELJA NA USVAJANJE

Prilagodba na roditeljstvo stresna je i za biološke i za usvojiteljske porodice, međutim usvojitelji se prije i nakon usvojenja susreću s određenim problemima koji su specifični za tu populaciju. Primjerice, često im prethode iskustva razočaranja zbog neplodnosti te dugotrajne borbe sa sistemom i čekanja na roditeljstvo, nerijetko postaju roditelji starijeg djeteta za koje

ne znaju kakve su mu potrebe te koje je bilo zanemarivano i/ili iskusilo traumu što je rezultiralo emocionalnim, bihevioralnim i/ili kognitivnim posljedicama, a zbog stigmatizacije usvojenja nerijetko se susreću s negativnim reakcijama okoline i slično (Kralj i sur, 2014).

Brodzinsky (2013) je kroz svoja istraživanja ustanovio nekoliko faktora koji utječu na prilagodbu usvojitelja: nošenje s neplodnosti i gubitkom prijašnjeg djeteta, integriranje djece u novu obitelj te formiranje sigurne privrženosti što može biti dodatno otežano ako dijete ima neugodna iskustva s prijašnjim skrbnicima, pružanje podrške djeci kako bi se oporavila od prijašnjih trauma uzrokovanih zlostavljanjem i nebrigom, podrška djeci, razgovori sa djecom o njihovom usvojenju te o biološkim roditeljima, razvijanje i održavanje veze sa biološkom porodicom, te poštivanje biološke porodice i genetskog nasljeđa usvojenog djeteta, održavanje veza sa različitim udruženjima i institucijama kao za podršku, te podržavanje djetetovog identiteta. Samim tim nije iznenađujuće da su usvojitelji još više podložni roditeljskom stresu (Canzi i sur., 2019). Sama činjenica da su usvojena djeca povezana s najmanje dvije porodice kreira razne izazove i za djecu ali i za usvojitelje (Barać, Laklija, 2016). Sam proces i postupak usvojenja za koji su karakteristični veliki broj proceduralnih radnji i neodređeno trajanje, može biti značajan izvor stresa, zbunjenosti i osjećaja bespomoćnosti kod potencijalnih usvojitelja (Brodzinsky, Pinderhughes, 2002). Također, mogu naići na nerazumijevanje porodice, prijatelja pa i šire zajednice (Pavao, 2007). Nakon samog usvojenja, usvojitelji se susreću sa raznim izazovima roditeljstva, s tim kako navode Brodzinsky i Pinderhughes (2002) roditeljstvo usvojenje djece je specifično iskustvo u odnosu na podizanje i odgoj biološke djece. Nadalje, Brodzinsky i Pinderhughes (2002) navode kako se usvojitelji suočavaju sa zadacima koji su povezani uz njihovu odluku o usvojenju i inicijalnu prilagodbu na roditeljstvo, zatim razgovor o usvojenju sa djetetom, pružanje podrške djetetu u procesu tugovanja, podržavanje djetetove znatiželje o biološkoj porodici i pozitivnog pogleda na djetetovo porijeklo, njegovanje pozitivne slike o sebi i djetetovog identiteta u odnosu na usvajanje. Pa samim tim svi ti različiti izazovi u zasnivanju i održavanju zdrave usvojiteljske porodice mogu biti obeshrabrujući za potencijalne usvojitelje koji se mogu osjećati nespремnima za tu ulogu ili mogu dovesti do neuspjeha u usvojenju (Bryam i sur. 2010).

3.1. Motivacija za usvajanje

Roditeljstvo je odlučivanje za djecu, preuzimanje i prihvaćanje roditeljske uloge i redefiniranje vlastitih ciljeva, vrijednosti kao i doživljaja vlastite vrijednosti zbog emocionalnog i materijalnog ulaganja i ulaganja napora, zbog nagrade u emocionalnoj povezanosti i doživljaju djetetova uspjeha i razvoja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Motivaciju za roditeljstvo nije lako istraživati, jer se pokazalo da ljudi teško opisuju razloge zbog kojih žele imati djecu, vjerojatno zato što je riječ o vrlo intimnom području života ili zato što te razloge nisu ni osvijestili (Tucak Junaković, Ahmeti, 2011). Pojam motivacije za roditeljstvo, predstavlja želju za rađanjem djeteta, bez obzira na broj željene djece i bez obzira na vrijednosti koje pojedinac vezuje za rođenje djeteta (Čudina Obradović i Obradović, 1999). Jedan od prvih odgovora na pitanje o motivaciji za roditeljstvom dali su Rabin i Green (1968) koji su uočili četiri osnovne vrijednosti djeteta za roditelje, a to su *altruistična*, *fatalistična*, *instrumentalna* i *narcistična*. *Altruistična motivacija* uključuje želju da se imaju djeca, ljubav prema njima te želja da im se pruži zaštita i briga koja im je potrebna. *Fatalistična motivacija* odnosi se na uvjerenje da je reprodukcija kao i produženje vrste smisao života i ljudska sudbina. Kada je riječ o *instrumentalnoj motivaciji* ona se odnosi na to da se dijete služi kao sredstvo kojim se mogu postići određeni roditeljski ciljevi kao što su na primjer materijalna dobit, pomoć u starosti i sl. Četvrta po redu motivacija jeste *narcistična* koja se odnosi na očekivanje roditelja da će dijete povećati njihovu vrijednost, te da će im biti dokaz njihove seksualne sposobnosti te maskulnosti, odnosno femininosti. Na osnovu ovoga može se zaključiti da za roditelje vođene narcističnom motivacijom je manja vjerojatnoća da će usvojiti dijete jer nisu vođeni željom i ljubavlju za djecom kao altruistično motivirani nego na roditeljstvo gledaju iz drugačijeg aspekta. Rabin (1965) je pomoću upitnika koji je konstruirao u svrhu ispitivanja motivacije za roditeljstvo na jednom američkom univerzitetu utvrdio da oko 50% ispitanika navodi da je primarna motivacija kod muškaraca za roditeljstvo narcistične prirode (npr. povećanje ugleda, dokaz muškosti i plodnost), dok je kod žena fatalistička motivacija (instinkt majčinstva).

Razlozi za roditeljstvo mogu biti različiti za svakoga i pojedinac može imati više razloga da postane roditelj. Sve motivacije koje su spomenute mogu predstavljati utjecaj različitih kultura, vjerskih uvjerenja kao i društvenih očekivanja. U istraživanju na adolescentima, studentima i odraslima koje je provela Kapor Stanulović (1984) utvrđeno je da su altruistični motivi izraženiji kod djevojaka nego kod mladića, ali da se te spolne razlike

gube kod bračnih parova s djecom. Istraživanje je također pokazalo da su na svim ispitanim uzrastima muškarci pokazali jaču fatalističnu motivaciju, dok kod instrumentalne i narcistične nije bilo značajnih spolnih razlika. Nadalje, autorica je utvrdila da se altruistični motivi nakon adolescencije pojačavaju, narcistični s dobi i iskustvom opadaju, dok se jačina fatalističnih motiva s dobi značajno ne mijenja. U sličnom istraživanju koje su provele Tucak Junaković i Ahmeti (2011) rezultati su pokazali da žene imaju značajno izraženiju altruističku motivaciju nego muškarci. Sa druge strane, muškarci su pokazivali značajno izraženiju instrumentalnu motivaciju nego žene, gdje se također pokazalo da sredovječni muškarci pokazuju značajno izraženiju instrumentalnu motivaciju nego žene srednje dobi.

Kada prevladava nesebična čista altruistička motivacija za roditeljstvo, koja proizlazi iz ljubavi prema djeci, kao i želji da se o njima brine može biti dobra osnova za život usvojene djece. Djeci koja su usvojena je potrebna sva ljubav, zaštita i pažnja, pa samim tim usvojitelji koji su vođeni altruističkom motivacijom će prije svega gledati tu djecu sa ljubavlju, brinuti se o njima i pružiti im potrebnu sigurnost i zaštitu nego od usvojitelja koji su vođeni nekom drugom motivacijom (npr. instrumentalnom gdje se usvojena djeca mogu gledati kao ispomoć u starosti).

Matković i Topčić-Rosenberg (2017) navode brojne razloge zašto su ljudi zainteresirani za usvojenje te što može utjecati na njihovu odluku o započinjanju takvog procesa. Ti razlozi uključuju želju za odgajanjem djeteta bez partnera, želju za još djece uz dijete koje roditelji već imaju, želju da se djetetu bez roditelja pruži dom te nemogućnost usvojitelja da imaju biološku djecu zbog neplodnosti zbog čega usvojenje predstavlja jedinu šansu za roditeljstvo. Sladović Franz (2016) navodi kako dobrobit djeteta mora biti osnovni kriterijem u svim postupcima, premda se interesi usvojitelja itekako trebaju uzeti u obzir.

Matković i Topčić-Rosenberg (2017) ističu sljedeće bitne stavke koje usvojitelji trebaju razmotriti:

- 1) preispitati motive, strahove, predrasude te bilo kakve druge čimbenike koji bi mogli predstavljati poticaj ili prepreku kod usvojenja,
- 2) preispitati motive, strahove i predrasude kod partnera (ako usvojitelj ima partnera),
- 3) dobro se informirati o samome procesu usvojenja,
- 4) razgovarati sa širom porodicom i prijateljima te saznati kakvi su njihovi stavovi o usvojenju zbog važnosti podrške koju oni mogu pružiti,
- 5) educirati ostale članove porodice i prijatelje u svrhu eventualne promjene njihovih stavova (ukoliko su negativni)

Usvajanje omogućuje djetetu odrastanje i odgoj u sigurnom porodičnom okruženju, a usvojiteljima roditeljstvo i osnivanje porodice (Grgec-Petorci, Marčetić-Kapetanović, 2016). S obzirom da odluka za usvajanje djece nije nimalo laka, jer roditelji preuzimaju odgovornost za nečiji život, vrlo je bitna sama podrška usvojiteljima, te ih pripremiti na usvajanje i dolazak djeteta koliko god je to moguće. Uz pomoć, prvenstveno, centara za socijalni rad ili ostalih udruženja, potrebno je pružiti svu potrebnu podršku roditeljima koji prolaze kroz osjetljiv proces dolaska djeteta u novu porodicu. U pojedinim evropskim i američkim državama obavezane su edukacije za potencijalne usvojitelje, koje su obavezne te imaju za cilj osnaživanje porodice kroz stjecanje različitih vještina i znanja u obavljanu uloge usvojitelja, kao i boljem razumijevanju potreba usvojenje djece (Grgec-Petorci, Marčetić-Kapetanović, 2016).

3.2. Upoznavanje djeteta i pripreme za njegov dolazak

Kada je u pitanju prvi susret sa djetetom, on može biti pun različitih emocija, kako kod roditelja, tako i kod djece. Za dijete prvi susret može biti itekako stresan, pogotovo ako je prije tokom svog života često mijenjao mjesto stanovanja ili hraniteljske porodice u kojima je živio. Za dijete prelazak iz jedne okoline (udomiteljske porodice ili doma za djecu) u drugu (usvojiteljsku porodicu) može izazvati veliki stres (Matković i Topčić-Rosenberg, 2017).

Da bi se dijete osjećalo prihvaćenim u novom domu, te kako bi se lakše navikao na novu promjenu u životu, bitno je obratiti pažnju na nekoliko stvari kao što je pripremanje prostora gdje će dijete boraviti, upoznavanje šire porodice i prijatelja na djetetov dolazak i slično. Kako navode Matković i Topčić-Rosenberg (2017) potrebno je osigurati da dijete ima svoj prostor za igranje, spavanje, osnovnu odjeću i obuću, igračke te sve ono što je potrebno za svakodnevni život. Potrebno je pripremiti širu porodicu na djetetov dolazak, te promisliti o kojim podacima o djetetovom životu prije usvajanja žele podijeliti sa porodicom i okolinom. Na početku djetetu je potreban mir i određeno vrijeme da se navikne na novu sredinu, te je u početku dovoljno upoznati ga sa najužim krugom porodice. Dolazak u novu obitelj treba biti u jutarnjim satima kako bi dijete moglo što odmornije upoznati svoj novi dom (Belamarić, 2016).

3.3. Privrženost i odnosi između djeteta i novih roditelja

S obzirom da je i djetetu i roditeljima potrebno vrijeme da se naviknu na novonastalu situaciju potrebno je dosta strpljena da bi se stvorio odnos koji je prijateljski, pun povjerenja i uzajamnog poštovanja. Navedeni proces okvirno sadrži pet specifičnih faza kroz koje prolaze usvojeno dijete i njegovi roditelji u procesu međusobne prilagodbe (Kokorić, Birovljević, 2016):

- 1) *Period medenog mjeseca* - dijete se ponaša kao gost, ne čini „krive“ stvari i roditelji misle da su našli idealno dijete,
- 2) *Ispitivanje granica* - dijete mijenja svoje ponašanje, testira granice da vidi koliko je potrebno da bude opet odbačeno, kod roditelja se može javiti sumnja da li su donijeli ispravnu odluku o usvojenju,
- 3) *Otrežnjenje*- roditelji uočavaju svu težinu i kompleksnost situacije, pokušavaju se prilagoditi i prihvatiti promjene u dosadašnjem životu,
- 4) *Hvatanje u koštac s problemima*- dijete još uvijek testira roditelje, ali oni su sad naučili kako da bolje kontroliraju stvari,
- 5) *Kvalitetne interakcije* - uspostavljen je dobar radni model funkcioniranja nove porodice i razvija se stvarni osjećaj porodice, roditelji sve češće osjećaju da ne mogu zamisliti život bez usvojenog djeteta.

Pored toga kako će se djece prilagoditi na novonastalu situaciju i novi dom, od izuzetnog je značaja kako će i samo roditelji prihvatiti dolazak djeteta. Sama činjenica da usvojiteljska porodica već u samom početku nastaje na sasvim drugačiji način od biološke može doprinijeti određeni nivo stresa kod budućih roditelja, te je bitno spomenuti njihovo psihičko stanje koje igra važnu ulogu kod prilagodbe djece na zajednicu. Potencijalni usvojitelji nakon odluke na usvajanje moraju pokazati veliku upornost i strpljivost kako bi realizirali roditeljstvo (Birovljević, 2011). Taj put do roditeljstva sa sobom nosi vrlo dugačak i iscrpljujući period koji je popraćen neizvjesnošću i sumnjama oko toga hoće li uspjeti ostvariti želju da postanu roditelji (Kokorić, Birovljević, 2016). Farber i sur. (2003) navode da se usvojitelji osim s uobičajenim roditeljskim izazovima i teškoćama (kao što su odgoj djeteta, financijska sigurnost i sl.) suočavaju i s nekim specifičnim izazovima kao na primjer kada i kako reći drugima, ali i djetetu za usvojenje, razmišljanje o mogućim odnosima s biološkim roditeljima, genetska povijest djeteta i slično. Pored toga može se javiti i sumnja u

vlastitu kompetenciju, odbijanje od strane djeteta, problemi sa spavanjem i hranjenjem i slični izazovi.

Kada je riječ o roditeljskoj kompetenciji, ona se odnosi uvjerenja koja roditelji imaju o vlastitim sposobnostima vezanima uz organiziranje i izvršavanje različitih roditeljskih zadataka (Orlić, 2016). To podrazumijeva da roditelj koristi sve raspoložive resurse kako bi unaprijedio samoga sebe te time i vlastitu sposobnost da odgaja dijete (Jurčević Lozanić, Kunert, 2015). Kako navodi Orlić (2016) što je roditelj više spreman za odgajanje to je okruženje više poticajno za samo dijete.

U istraživanju koje su provele na našim prostorima Kokorić i Birovljević, (2016) rezultati su pokazali da tokom početnog perioda nakon dolaska djeteta u porodicu je obično stresan i težak, te da sama prilagodba teče postepeno. Porodice se u toku procesa navikavanja djeteta na novi dom susreću sa različitim izazovima kao što je odbijanje djeteta da prihvati novu porodicu, poteškoće sa spavanjem usvojenog djeteta, velika vezanost za jednog člana nove porodice (u većini slučajeva za usvojiteljicu/majku). Slični rezultati su dobiveni i na ranije provedenim istraživanjima na istu temu, gdje se pokazalo da sama prilagodba djeteta na nove uslove ovisi od karakteristikama razvojne dobi usvojenog djeteta, ali i da bez obzira na to, veliki broj usvojene djece u periodu neposredno nakon dolaska u usvojiteljsku porodicu iskazuje određene poteškoće. Obično te poteškoće vezane su za hranjenje (u vidu odbijanja hrane ili unošenja pretjerane količine hrane), kao i problemi sa spavanjem (npr. djeca odbijaju spavati odvojeno od usvojitelja) ili iskazivanje znakova nesigurne privrženosti (npr. djeca postaju izuzetno tjeskobna pri odvajanju od usvojitelja, izražavaju intenzivan strah pred nepoznatim ljudima) (Kokorić, Birovljević, 2016).

Kada je u pitanju tempo prilagodbe, rezultati istraživanja pokazuju da je on individualan te da je različit za svako dijete. Za prilagodbu djeteta na novu porodicu potrebno je određeno vrijeme, međutim čak i u situacijama kada djeca izražavaju različite poteškoće s prilagodbom na novu obitelj, navedene poteškoće se obično smanje ili potpuno nestanu nakon perioda od tri do dvanaest mjeseci (Kokorić, Birovljević, 2016).

Okolnosti koje otežavaju inicijalnu prilagodbu prema istraživanju Kokorić, Birovljević (2016) jesu nesigurnost u vlastite kompetencije, nedostatak iskustva sa djecom, nedostatak formalne podrške nakon usvojena. Kako navode Daniluk i Hurtig-Mitchell (2003), za uspješnu prilagodbu usvojiteljskih porodica važna je dobra prethodna priprema te kvalitetna podrška usvojiteljima u suočavanju s različitim zahtjevima koji proizlaze iz nove roditeljska uloge. Jedan od efikasnih načina ublažavanja usvojiteljskog stresa svakako je pravovremena

priprema i informiranje potencijalnih usvojitelja o izazovima roditeljstva djeteta određene razvojne dobi, te organiziranje različitih servisa i usluga koje trebaju biti dostupne usvojiteljima radi lakšeg snalaženja u njihovoj roditeljskoj ulozi u prvom adaptacijskom periodu.

Kada je riječ o okolnostima koje olakšavaju inicijalnu prilagodbu, usvojitelji obično navode prethodno postepeno upoznavanje djeteta, odnosno mogućnost upoznavanja djeteta prije realizacije usvojena, te prethodno osobno ili profesionalno iskustvo sa djecom. Također, prilagodbu im olakšava i razvojna dob djeteta, karakter djeteta, mogućnost komuniciranja djeteta sa biološkom braćom i sestrama, te informiranost iz literature o usvojenju i izazovima usvojenja (Kokorić, Birovljević, 2016).

Također, Brodzinsky (1993) navodi da su brojna istraživanja pokazala da djeca koja dolaze iz usvojiteljskih porodica u kojima usvojitelji imaju emocionalnih problema, razvedeni su ili je porodica bila suočena sa velikim stresnim događajima kao što su nenadani smrtni slučaj, manifestiraju više problema od usvojene djece koja dolaze iz stabilnih usvojiteljskih porodica. Pored toga, zanimljivo je spomenuti rezultate istraživanja koja su se bavila usporedbom karakteristika usvojiteljskih i bioloških porodica, gdje se pokazalo da su usvojiteljske porodice stabilnije u svom funkcioniranju od biološki porodica (manji postotak razvoda, manje stope preseljenja i slično) što ukazuje za pozitivne ishode dugoročne prilagodbe usvojiteljskih porodica (Dalen, 2011, prema Kokorić, Birovljević, 2016).

Ako se postupak usvojena provede pravovremeno i kvalitetno, usvojenje predstavlja izuzetnu važnu mjeru zaštite djeteta kojom se djetetu osigurava odrastanje u trajnom i stabilnom okruženju (Sladović Franz, 2019). Zbog toga je bitan postupak procjene i podrške usvojiteljskoj porodici. Kako navodi Sladović Franz (2016) potrebno je posvetiti se pored podobnosti za roditeljstvo i procjeni prikladnosti kako bi se prevenirale poteškoće. Naime određeni usvojitelji mogu biti vrlo podobni, ali je moguće da nisu prikladni za određeno dijete. Sa druge strane, neki usvojitelji mogu biti manje podobni, ali za određeno dijete mogu biti prikladniji od onih koji se općeniti čine „savršenijima“.

Ciljana procjena u području usvojenja ima svrhu odrediti koliki je kapacitet potencijalnih usvojitelja da razumiju, prihvate i zadovolje potrebe određenog djeteta i obrnuto, kakve su sposobnosti djeteta da se dobro „uklopi“ u potencijalnu usvojiteljsku porodicu. Kada je riječ o roditeljskim sposobnostima, moguće je odrediti motivaciju potencijalnih usvojitelja, njihove osobine, znanja i stavove o roditeljstvu, pa se na osnovu toga određuje kakav je roditeljski kapacitet potencijalnih usvojitelja. Sladović Franz (2019)

navodi da kakvo će biti roditeljstvo nakon usvojenja zavisi o interakciji sa djetetom koje usvoje, te o načinu kako će i roditelji i dijete reagirati na novu situaciju u kojoj su se zajedno našli.

Također, potrebno je naglasiti da na ukupan ishod usvojenja značajno utječe i usvojiteljska očekivanja (Reilly, Platz, 2003). Ako su ona realnija i informiranija, utjecaj usvojenja na buduće usvojitelje je primjereniji (Javier i sur.,2007). Kako navodi Sladović Franz (2019) sasvim je normalno da svaki roditelj (neovisno da li se radi o biološkom ili usvojiteljskom roditelju) ima određena očekivanja i nade, koja se u nekoj mjeri i ne moraju ispuniti, ali na kraju je potrebno prihvatiti i način ostvarivanja roditeljstva, dijete koje dolazi u porodicu kao i osobne i partnerske promjene koje donosi to iskustvo.

Od izuzetnog značaja je kako će okolina reagirati na usvajanje djeteta. Kao važan faktor dugoročne uspješne prilagodbe i dobrog funkcioniranja usvojiteljske porodice jeste i kako će okolina prihvatiti usvojeno dijete. Kako navode Kokorić, Birovljević (2016) u inicijalnoj fazi prilagodbe važna je neformalna podrška od strane okoline te se to prvenstveno odnosi na bračnog partnera, zatim članova šire porodice ali i podršku od strane drugih usvojitelja. Usvojitelji u većini slučajeva imaju dostupnu podršku od različitih neformalnih izvora (od rođaka, prijatelja, kolega sa posla, susjeda). Međutim u pojedinim slučajevima to nije tako, te u istraživanju koje su provele Kokorić, Birovljević (2016) pojedini sudionici istraživanju da su se susretali sa predrasudama okoline te izražavanjem negativnih očekivanja o razvojnim ishodima usvojenog djeteta. Također, predrasude prema usvojenju češće su izražavale starije generacije. No na kraju, prihvaćanje usvojenog djeteta od strane okoline, izuzetno je važno, posebno kada se uzme u obzir da usvojenjem nastaje neraskidiv odnos srodstva između usvojitelja i njegovih srodnika sa jedne strane te usvojenika i njegovih potomaka sa druge strane.

Pored toga, dolaskom djeteta u novi dom, pored roditelja ono može dobiti braću i sestre koji su ili biološka djeca roditelja ili također ranije usvojena. Iako je poznato da odnosi braće i sestara imaju veliki utjecaj na odrastanje, životnu orijentaciju i životni tijek svake osobe, većina istraživanja bavi se prilagodbom i odnosom djeteta i usvojitelja, pa je mali broj istraživanja baziran na odnose između braće i sestara. Prisutnost biološke ili ranije usvojene djece u usvojiteljskoj porodici svakako utiče na dinamiku porodičnih odnosa i prilagodbu cijele porodice na novo usvojenje (Grgec-Petroci, 2015). Neka istraživanja ukazuju da su teškoće prilagodbe na usvojenje veće kod porodica s postojećom djecom (Meakings i sur., 2017). Također, poteškoće se mogu naročito pojaviti u porodicama u kojima roditelji osjećaju

veću bliskost sa biološkom djecom (Loehlin i sur., 2010). Pored toga, tek usvojeno dijete može percipirati da su roditelji bliskiji sa biološkom djecom ili djecom koja su ranije usvojena (Meakings i sur., 2017).

Isto tako, biološka djeca mogu imati poteškoća prilikom dolaska novog djeteta u porodicu (Grgec-Petroci, 2015). Phillips (1999) navodi kako reakcije biološke djece na usvojenje u velikoj mjeri ovise o djetetovoj razvojnoj fazi, te da dobna razlika između biološkog djeteta i usvojenog brata ili sestre važan čimbenik u određivanju stabilnosti smještaja. Veće su poteškoće prisutne kada su nova braća i sestre bliski po dobi ili kada usvojeno dijete nije najmlađe u porodici (Wedge, Mantel, 1991).

Sa druge strane važni su i odnosi koje usvojeno dijete ima sa biološkom braćom i sestrama. Stručnjaci socijalne skrbi u stranim zemljama naglašavaju važnost održavanja kontakata sa biološkim braćom i sestrama, pogotovo ako su prije usvojenja živjeli zajedno. Ukoliko djeca nemaju kontakt sa njima ili je on rijedak česti su izvori frustracija za djecu, a u situacijama kada je kontakt potpuno izgubljen, djeca osjećaju veliki gubitak. Za mnogu djecu koja su izdvojena iz biološke porodice gubitak braće i sestara bolniji je čak i od gubitka roditelja (Grgec-Petroci, 2015). Kako navodi Sting (2013) biološka braća i sestre ne bi se smjela razdvajati bez jasnih razloga i bez procjene potreba svakog djeteta, te ukoliko zbog nekog razloga moraju biti razdvojena, onda bi trebalo poduzeti da ostanu u kontaktu, osim ako to nije u skladu sa željama ili interesima djeteta.

4. PRILAGODBA DJECE NA USVAJANJE

Kao i svako drugo dijete i usvojenja djeca trebaju roditelje koji će biti tu za njih, pružiti im sigurnost, pažnju i dom pun ljubavi. McGinn (2006) navodi kako se usvojena djeca moraju nositi s različitim izazovima koji se javljaju kao rezultati odvajanja od biološke porodice te započinjanja života s novom porodicom, u ovom slučaju usvojiteljima. Kako navodi Maleš (2016) usvojena djeca prije svega moraju se suočiti sa činjenicom da nisu rođena u porodici koja o njima brine, te da u većini slučajeva imaju dva para roditelja (biološke i adoptivne roditelje). Sam proces usvajanja i kasnije prilagodbe može pokrenuti lavinu pitanja kako kod roditelja, tako i kod same djece. Pitanja kao što su kako objasniti

djetetu da je usvojeno ili kako da se samo dijete odnosi prema usvojiteljima, njihovoj široj porodici i okolini mogu se javljati svakodnevno tokom same prilagodbe na usvojenje.

Brodzinsky (1990) je osmislio *Model nošenja sa stresom prilagodbe na usvojenje* čija je temeljna pretpostavka da je prilagodba djece na usvojenje u velikoj mjeri određena načinom na koji doživljavaju i procjenjuju iskustvo usvojenja te vrstama mehanizama nošenja sa stresom povezanim s usvojenjem. Također ovaj model ističe da djetetova procjena usvojenja ovisi o samim karakteristikama djeteta. Pored karakteristika, na djetetovu prilagodbu u određenoj mjeri utječu i biološki i okolinski faktori. Biološki faktori mogu uključivati biološke roditelje koji imaju genetički nasljedne mentalne probleme, prenatalnu neuhranjenost kao i nisku težinu pri rođenju, prenatalnu izloženost alkoholu i drogama, prenatalnu izloženost kroničnom stresu te izloženost psihopatologiji usvojitelja i porodičnom nasilju. Kada je riječ o okolinskim faktorima, na djetetovu prilagodbu može utjecati sve ono što je doživjelo prije samog usvojenja. To može uključivati iskustva sa svojom biološkom porodicom, kao i iskustva tokom boravka u domovima ili hraniteljskim porodicama, društvena i kulturalna iskustva, te djetetova iskustva sa vršnjacima. Iako istraživanja nisu pokazala da su određeni načini nošenja sa stresom povezani s uspješnijom prilagodbom, posvjedočila su da je prekomjerno oslanjanje na strategije izbjegavanja često povezano s povećanim problemima u prilagodbi (Smith i Brodzinsky 1994).

Unatoč brojnim razlikama u rezultatima istraživanja te samome uzorku ispitanika, Brodzinsky (2013) je sažeo ključne nalaze istraživanja po pitanju usvojene djece. Ti nalazi donose sljedeće zaključke (Brodzinsky, 2013):

- 1) Usvojena djeca i tinejdžeri imaju više problema s učenjem u školi te psihološkim problemima, iako je većina dobro prilagođena.
- 2) Razlika je veća kod manifestacije vanjskih simptoma poput poteškoća s učenjem te uključuje hiperaktivnost i drskost.
- 3) Razlike u prilagodbi između usvojene djece i biološke djece su općenito male čak i ako su statistički bitne, iako se usvojena djeca češće upućuju kod psihologa ili psihijatra.
- 4) Problemi kod usvojene djece se ne pojavljuju sve dok nisu školskog godišta (ako su bila usvojena ranije).
- 5) Djeca koja su usvojena kasnije pokazuju veće probleme u usporedbi s djecom koja su usvojena ranije.
- 6) Problemi kod usvojenika postaju intenzivniji u adolescenciji.

7) U odraslom periodu, većina razlika između usvojenih i bioloških individualaca je manje zamjetna, iako usvojenici i dalje pokazuju veću naklonost prema problematičnom ponašanju.

Većina djece je prije samog usvojenja iskusila mnoge teškoće tokom svog života kao što je zanemarivanje, odbacivanje i zlostavljanje od strane bioloških roditelja ili institucija u koje su bili smješteni. Iz tih razloga, usvojena djeca mogu imati više poteškoća tokom prilagodbe na novu sredinu. Brodzinsky (1993) tvrdi da i porodica i okolina imaju percepciju da usvojena djeca imaju veću šansu da budu nasilni u usporedbi s biološkom djecom te ih zbog toga upućuju na psihološku evaluaciju. Također, usvojeno dijete se upućuje specijalistima za mentalno zdravlje brže od ostale djece jer se njegovi problemi shvaćaju kao veća prijetnja samom integritetu obitelji pa zbog toga roditelji brže reaguju na bilo kakvo pokazivanje agresije. Razgovori i saradnja sa socijalnim centrima tokom samog procesa usvajanja donekle ohrabruje usvojitelje da se konsultuju sa psiholozima i psihijatrima ukoliko primijete probleme u ponašanju kod djece, te to može biti još jedan razlog zbog čega usvojena djeca idu češće kod psihologa ili psihijatra. Mnogi autori bavili su se istraživanjima gdje su uspoređivali djecu koja su usvojena i djecu koja su odrasli u biološkim porodicama ne bi li uočili određene razlike u ponašanju kod ove dvije grupe. Brodzinsky (1993) navodi da većina literature opisuje kako su usvojena djeca više sklona pokazivanju agresivnog ponašanja, hiperaktivnosti, laganju, bježanju od kuće te ostalim antisocijalni ponašanjima, te kako su brojna istraživanja pokazala da usvojena djeca pokazuju veći rizik za psihičke poremećaje poput podvojene ličnosti, poremećaje hranjenja, poteškoće kod učenja te da imaju veću šansu za raniju psihijatrijsku hospitalizaciju u usporedbi za djecom koja nisu usvojena. Rosnati i sur. (2008) ovu pojavu objašnjavaju iskustvima djece prije usvojenja, tj. kada su bila odgajana od strane bioloških roditelja ili dok su bili smješteni u domu za nezbrinutu djecu. Istraživanja su pokazala da odrastanje djece u domovima može imati negativan utjecaj na usvojenike, međutim stručnjaci još uvijek nisu sigurni da li je to zbog broja godina koji djeca provedu u domu ili iskustava koje imaju (Canzi i sur., 2017). Uspoređujući bebe i djecu vrtičke dobi, autori nisu pronašli nikakve bitne razlike između usvojene djece i djece koja nisu usvojena (Brodzinsky, 1993). Međutim, kada je u pitanju usvajanje starije djece, istraživanja su pokazala da starija usvojena djeca imaju veću šansu za pokazivanje agresivnog ponašanja (Rosnati i sur, 2008). Kako navode Kokorić i Birovljević (2016) sa tumačenjem navedenih rezultata istraživanja treba pristupiti oprezno. Brojna takva istraživanja provedena su na kliničkom uzorku, odnosno istraživački podaci su prikupljeni od roditelja i djece koji su

zatražili psihijatrijsku ili psihološku pomoć pa samim ti treba imati na umu da takav uzorak nije reprezentativan, odnosno da se rezultati dobiveni takvim istraživanjima ne mogu se generalizirati za cijelu populaciju usvojene djece. Kako bi se izbjegle zamke pojednostavljenog i pogrešnog zaključivanja, u novijim istraživanjima koja su usmjerena na detekciju problema u ponašanju ili drugih negativnih razvojnih ishoda usvojene djece, koriste se složeniji nacrti istraživanja kojima se nastoji ispitati izravna i neizravna povezanost pred adoptivnih stresora i obiteljskog funkcioniranja usvojiteljskih obitelji na pojavu razvojnih teškoća usvojene djece (Tarroja, 2015).

4.1. Prilagodba djece prema uzrastu i spolu

Kada pomislimo na usvajanje djece prva pomisao je usvajanje malih beba. Međutim, zbog dugoročnog procesa usvajanja u našoj državi kao i regionu i čekanje na realizaciju usvojenja po nekoliko godina, nije uvijek moguće usvojiti novorođenčad ili male bebe. Usvojenje starije djece svakako zahtjeva drugačiju pripremu i podršku stručnjaka nego što je to slučaj kod usvojenja zdrave novorođenčadi (Jurić, Kokorić, 2019). Proces stvaranja privrženosti može biti otežan zbog prijašnjih problema i iskustava djece, tjeskobe kod roditelja i nesrazmjera između očekivanja usvojitelja i djetetovih mogućnosti, a može trajati sedmicama, mjesecima ili čak godinu i više (Marčetić-Kapetanović, 2016).

Većina autora smatra da je prilagodba na usvojenje obično lakša kod djece koja su iskustvo odvajanja od biološke porodice doživjela u ranom periodu života (do osmog mjeseca djetetovog života) jer u toj razvojnoj dobi dijete još ne percipira svjesno iskustvo gubitka (Jakovac-Lozić, 2000). Ipak, rezultati istraživanja pokazuju da i djeca koja su usvojena u ranoj, dojenačkoj dobi ponekad mogu iskazivati poteškoće prilikom dolaska u novu porodicu usvojitelja (Kokorić, Birovljević, 2016). One navode da se navedene teškoće obično se manifestiraju u vidu problema sa spavanjem ili prehranom, iskazivanjem znakova tjeskobe, uznemirenosti i nesigurnosti. Neka djeca postaju pretjerano vezana za usvojiteljicu, te se boje nepoznatih ljudi, a neka pokazuju neočekivane emocionalne reakcije, kao što su iznenadni ispadi ljutnje, neutješno plakanje ili potpuno odbijanje bilo kakvog kontakta.

Kako navodi Brodzinky (1993) djeca u dobi od 5 do 7 godine postaju shvaćati značenje i implikacije usvojenja. Kada se osvrnemo na razna istraživanja brojni autori zaključili su da stariji usvojenici imaju više problema kod uspješnog adaptiranja novoj okolini, dok se mlađa djeca bolje prilagođavaju svojoj novoj porodici (Canzi i sur., 2019). To

može biti zbog prijašnjih iskustava koje starija djeca pamte (boravak kod bioloških roditelja, odvajanje od njih, boravak u domu za nezbrinutu djecu) te im je teže naviknuti se na novu sredinu. Noseći prijašnja iskustva, djeca mogu biti puna nepovjerenja i straha, te proces prilagodbe na novu porodicu može biti izuzetno stresan za njih. Zbog tih razloga dolazak u novi dom predstavlja jedan od najzahtjevnijih perioda kako za dijete tako i za nove roditelje. Kako Marčetić–Kapetanović (2016) u svom radu navodi mnogi ljudi zaziru od usvajanja starijeg djeteta misleći da se radi o već formiranoj osobi te da su neke karakteristike nepromjenjive. U jednom istraživanju koje su proveli Barth i Berry (1988; prema Brodzinsky, Smith, Brodzinsky, 1988) na uzorku od 120 usvojiteljskih porodica, rezultati su pokazali da usvojiteljske porodice koje su usvojile dojenčad postotak teškoća u prilagodbi usvojene djece iznosio 1,9%, dok je u porodicama koje su usvojile djecu starijeg uzrasta taj postotak iznosio 11%. Kako autori navode, dobivene razlike nisu neočekivane jer starija djeca su u svom životu prije usvojenja često iskusila veći broj izmjena smještaja te druga traumatska iskustva, pa su samim tim i razvila različite emocionalne i ponašajne probleme. Prethodna traumatska iskustva kod usvojenje djece starije dobi često dovode do nepovjerljivosti te straha od ponovnog napuštanja što koči razvoj privrženosti djeteta sa usvojiteljima (Keagy, Rall, 2007). Pored prilagodbe u novoj porodici, od starijeg usvojenog djeteta se očekuje i prilagodba školi te ostvarivanje veze sa vršnjacima što može biti teško i za emocionalno stabilno dijete. Na početku, roditelji ne bi trebali previše insistirati na školskom postignuću, već se više koncentrirati na uspostavljanje odnosa sa drugom djecom i odraslima u okruženju (Marčetić–Kapetanović, 2016).

Da bi proces prilagodbe protekao uspješno, usvojitelji trebaju biti spremni na puno razumijevanja, strpljenja i vremena. Potrebno je da budu fleksibilni, da slušaju potrebe djeteta, te da ne forsiraju proces prilagodbe jer se time mogu stvoriti negativni efekti i otpori kod usvojenog djeteta (Belamarić, 2016). Ukoliko usvojitelji nemaju razumijevanja niti strpljenja za otežanu prilagodbu djeteta, to ih može uveliko emocionalno udaljiti od usvojenog djeteta te mu neće biti u mogućnosti pružiti adekvatnu brigu i podršku (Keagy, Rall, 2007).

Kada je u pitanju spol djeteta, Brodzinsky (1993) navodi kako određena istraživanja ukazuju na to da usvojeni dječaci imaju veću šansu pokazati destruktivno ponašanje od usvojenih djevojčica, s tim da same djevojčice imaju više šansi pokazati problematično ponašanje u usporedbi s djevojčicama koje nisu usvojene. Također, usvojeni dječaci postižu niži školski uspjeh, te više iskazuju agresivno i hiperaktivno ponašanje, dok djevojčice pokazuju više depresivnog ponašanja i povlačenja u sebe (Brodzinsky, 1993). Također, kako

navodi Brodzinsky (1993) dječaci, bez obzira da li su usvojeni ili žive sa biološkim roditeljima, imaju tendenciju da budu ranjiviji od djevojčica kada je u pitanju borba sa akademskim problemima kao i sa psihološkim problemima. Osim toga, određena istraživanja pokazuju da poteškoće sa prilagodbom na novu sredinu imaju više dječaci, nego djevojčice.

4.2. Proces tugovanja

U početku vrlo je važno da dijete zna da su roditelji uz njega. Uz svu ljubav i pažnju koji roditelji mogu pružati usvojenom djetetu, ono se može osjećati tužno. Iako je usvojenjem dobilo novu porodicu i dom, djeca prije usvojenja prolaze kroz različita iskustva i važno je prihvatiti da i oni mogu tugovati. Djeca tuguju drugačije nego odrasli, te nisu uvijek u stanju objasniti šta tačno osjećaju. Zbog toga je od velike važnosti da se sa njima razgovora o tome. Djeca mogu tugovati zbog separacije i gubitka bliskih osoba kao što su biološki roditelji, braća i sestre, osobe koje su se brinule o njemu tokom boravka u domu, kao i zbog osoba i okruženja na koje je ranije navikao. Kako navodi Marčetić-Kapetanović (2016) gubitak je uvijek praćen procesom tugovanja, a kod djece ima određene specifičnosti. Djeca imaju manje kontrole nad tim procesom jer nisu poput odraslih sposobni doći do informacija koje bi im pomogle razumjeti njihov gubitak, a nije im ni lako tražiti utjehu od drugih ljudi ako im oni, o kojima ovise, sami utjehu i podršku ne ponude i osiguraju. Dječja pažnja je lako otklonjiva i katkada se može činiti da ne reagiraju na gubitak, no u stvarnosti to je samo povremeno i kratkotrajno. Rezultat mogu biti česte promjene raspoloženja.

U zavisnosti od djetetovog uzrasta, ono može na različite načine ispoljavati svoju tugu. Kako navodi Profaca (2007) djeca do 3. godine života nemaju ni emocionalne ni kognitivne sposobnosti da shvate gubitak, kao ni mogućnost da verbaliziranja i razumijevanja emocija. Djeca od 3. do 7. godine ne razumiju gubitak, ali su ga intuitivno svjesna, te mogu postavljati pitanja kao na primjer „Ko je kriv?“. Oni nemaju rječnik kojim bi izrazili sve što misle i osjećaju, mogu imati teškoće u koncentraciji i dosjećanju, mogu imati probleme sa spavanjem te često reagiraju tjelesnim simptomima. Djeca od 7. godine do adolescencije već znaju pokazivati emocije, ali se povlače od ostalih te se javlja gubitak samopoštovanja i osjećaj gubitka kontrole u životu. Mogu biti zaokupljeni ispravnošću vlastitih postupaka, te imati poremećaje spavanja i tjelesne simptome. Adolescenti izražavaju emocije ali često usamljeno, mogu imati poteškoća u koncentraciji i dosjećanju, osjećaju gubitak kontrole u životu, gube samopoštovanje i osjećaju besmisao.

U literaturi se navodi da tugovanje ima nekoliko faza. Ne prolaze sva djeca jednako kroz svaku fazu, niti one moraju biti istim redoslijedom. Prva faza tugovanja započinje stanjem *šoka* tokom kojeg dijete najčešće nije svjesno same situacije, te se očituje zbunjenošću, nevjericom i stanjem tjelesne uznemirenosti. Druga faza tugovanje jeste *osvještavanje gubitka* koja se očituje pretjeranom osjetljivošću, sukobima, traženjem i sanjanjem izgubljenih osoba. Djeca mogu biti osjetljiva na podražaje iz okoline, te iako postaju svjesni gubitka, još uvijek postoji odbojnost prema njemu. Treća faza jeste *povlačenje* gdje djeca se osjećaju bespomoćno, povlače se u sebe, osjećaju se umorno, tjelesno slabim i imaju jaku potrebu za spavanjem. Naredna faza je *zacjeljivanje* koja se očituje preuzimanje kontrole, većom količinom energije, tjelesnim oporavkom, opraštanjem, „otpuštanje“ izgubljene osobe, traženjem smisla i nadom. I na kraju, faza *obnavljanja* koja se odnosi na prihvaćanje novih odgovornosti, učenjem življenja bez izgubljene osobe, zadovoljavanjem tjelesnih potreba i završavanjem procesa tugovanja (Profaca, 2007).

Također važno je da usvojitelji djetetov osjećaj gubitka i tuge ne shvaćaju osobno ili kao neku vrstu nezahvalnosti. Potrebno je dati djetetu vremena i biti strpljiv, kao i biti siguran oslonac te dopustiti djetetu da prođe proces tugovanja. Kako navodi Matković i Topčić-Rosenberg (2017) djetetova tuga za drugom osobom za koju je bilo vezano može biti i dobar znak jer je to dokaz da dijete ima sposobnost za ljubav. Važno je dopustiti djetetu da prođe proces tugovanja, a ne da ga potiskuje, jer time može potiskivanje tuge može se pretvoriti u simptome anksioznosti, depresije te čak dovesti do rizičnih ponašanja.

Djetetu je potrebna podrška roditelja i okoline u vidu razgovora, osjećaja da je neko tu za njih i pružanju potrebne pažnje. Matković i Topčić-Rosenberg (2017) navode da roditelji trebaju pomoći djetetu da imenuje osjećaje tuge, straha, čežnje i zabrinutosti te da je važno im objasniti da je u redu što se tako osjećaju. Uz pomoć igre, crteža ili priča djetetu treba pomoći da izrazi i na kraju kanalizira osjećaje gubitka. Također, potrebno je da im se pruže odgovori na sva pitanja koja oni imaju, te da im sve objasni kako oni nisu krivi za gubitak. Djetetu je najviše od svega potrebno vrijeme da izađe na kraj sa svojim emocijama, te spoznaja da ima nekog pored sebe. Kako bi pomogli djeci, važno je poznavati njegove potrebe u procesu tugovanja. Na kraju, važno je znati da djeca mogu dobiti potrebnu podršku putem savjetova i institucija, te na taj način na normalizaciji svojih osjećaja. Kod djece koja pate od gubitka voljene osobe mogu se upotrijebiti posebne tehnike intervencije prilagođene njihovoj dobi i kognitivnom razvoju kao na primjer tehnike kao što su terapijske priče, crtanje projektivnog testa i igre uloga. Terapijske bajke, priče i slikovnice mogu biti drugi izvori koji

potiču otvorenu komunikaciju s djecom i olakšavaju terapijsku intervenciju. One djeci pomažu nositi se sa gubitkom i razumjeti razvojno prikladne pojmove (Busu i Luchici, 2016).

4.3. Kako razgovarati sa djecom o usvajanju

Prema Porodičnom zakonu FBiH do djetetove sedme godine života treba saopštiti da je usvojeno, odnosno odmah nakon zasnivanja usvojena ako je usvojeno starije dijete (Sl. novine 31/2014, 32/2019). Sa djetetom o usvajanju treba razgovarati stalno i puno, na različite načine i koristeći sve moguće prilike jer dijete ima pravo na informacije o sebi i svojoj prošlosti (Matković, Topčić-Rosenberg, 2017). Sa djecom o ovoj temi je potrebno otvoreno razgovarati, te ih treba ohrabrivati da mogu postavljati pitanja ako ih nešto zanima o njihovom usvojenju, njihovoj biološkoj porodici i slično. Potrebno ih je podupirati da pokažu svoje emocije, te objasniti da su sve emocije prihvatljive kao što su ljutnja, tuga i strah. Djeca će na taj način lakše obrađivati informacije i prihvatiti situaciju u kojoj se nalaze.

Neke od preporuka koje navode Matković i Topčić-Rosenberg (2017) jeste da sa djecom treba govoriti iskreno, te im govoriti samo provjerene informacije, uz pozitivan naglasak na biološku porodicu, koristeći ispravnu terminologiju. Dalje navode kako je potrebno priču o usvajanju bazirati na samom djetetu (kako je stiglo u novu porodicu i dobilo nove roditelje), a ne na tome kako roditelji nisu mogli dobiti djecu, pa su željeli usvojiti. Vrlo je bitno poštovati djetetovu potrebu da nekada o tome želi govoriti ili ne govoriti, te da roditelji uvijek budu otvoreni za takvu vrstu razgovora. I na kraju, bitno je objasniti djetetu da ono nije krivo za to što se dogodilo, te da su sve odluke donosili odrasli ljudi najbolje kako su mogli i znali.

5. KORISTI USVAJANJA ZA DJECU I RODITELJE

Pored svih izazova sa kojima se i djeca i roditelji suočavaju tokom procesa usvajanja, na kraju je bitan krajnji ishod. S obzirom da je po dijete bolje da boravi u domu koji je pun ljubavi i brige za njega, mnogi su koristi usvajanja djece. Određena istraživanja pokazuju da nedostatak stabilne porodice pune ljubavi može dovesti do fizičkih, mentalnih i razvojnih problema. Djeca koja borave bez roditelja mogu imati poteškoće u stvaranju zdravih veza,

učenju socijalnih vještina te ozbiljnih problema sa mentalnim zdravljem. Danas se na usvajanje kao način zasnivanja porodice gleda kao najpoželjniji oblik zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi (Jakovac-Lozić, 2000).

Usvajanje djece je vrlo važno jer može utjecati na ostatak djetetovog života. Iako se na početku, kada dijete promjeni sredinu, suočava sa raznim problemima prilagodbe, samim usvajanjem djeca se mogu zaštititi od raznih negativnih ishoda, te mogu biti spašeni od stalnih nevolja i smještena u stabilno okruženje zasnovano na podršci i ljubavi. Određena istraživanja su pokazala pozitivne ishode nakon usvojena djece, kao što su regulacija emocija i pozitivno prilagođavanje u školi, kod djece koja su tokom predškolskog uzrasta imala tipičan razvojni status i kod djece koji su usvojena u ranom periodu (Healey, Fisher, 2011). S obzirom da postoji mnogo djece koja nemaju sigurno okruženje puno ljubavi i podrške koje im je potrebno, jedan od glavnih razloga za usvajanje prema Grgec-Petroci (2016) jeste da se takvoj djeci obezbjedi porodica i siguran dom koji će zvati svojim, a ne osigurati dijete za neku porodicu.

Rutter (1990) usvajanjem smatra dobrim načinom zbrinjavanja djeteta bez adekvatne roditeljske skrbi i zaštitnim mehanizmom za dijete koje je usvojeno. Također, istraživanja su pokazala kako usvojena djeca pokazuju znatno bolji kognitivni razvoj nego djeca koja su smještena u institucijama ili hraniteljskim porodicama ili su živjela u svojim biološkim porodicama, a nisu dobivala odgovarajuću njegu ili ih njihovo porodice nisu željele (Rutter, 1990). Iako usvojena djeca imaju određene poteškoće prilikom prilagodbe te pokazuju određene poteškoće u ponašanju, mnoga istraživanja su pokazala da se većina usvojene djece dobro prilagođava i razvija unutar odgovarajućih granica, te daju jasne i uvjerljive dokaze da je usvojene zaštitni čimbenik u životu djeteta čiji biološki roditelji ne mogu ili ne žele pružiti odgovarajuću skrb (Rutter, 1990).

Mnogi koristi usvajanja imaju i roditelji, kao što je slučaj kod parova koji se bore sa neplodnošću, te je usvajanje djece jedini način da se ostvare u ulozi roditelja. Također, usvajanje omogućava parovima kao i samcima da podjele svoj život sa djetetom i uživaju u jedinstvenom iskustvu roditeljstva. Kako navodi Grgec-Petroci (2016) usvojenje može predstavljati za svakog sudionika u tom procesu (dijete, adoptivni i biološki roditelj djeteta) ostvarivanje određenog cilja. Dijete u njemu može naći radost stjecanja porodice i roditeljske brige i ljubavi, usvojitelj u njemu mogu vidjeti način realizacije svoje želje za roditeljstvom, a biološki roditelj u usvajanju mogu pronaći izlaz iz situacije u kojoj se nalaze (nemogućnost

pružanja djetetu adekvatne skrbi zbog različitih razloga, mladost, nezaposlenost, bolest, vanbračno roditeljstvo).

6. ZAKLJUČCI

Usvajanje je poseban oblik porodično-pravnog zbrinjavanja i zaštite djeteta bez odgovarajuće roditeljske skrbi kojim se stvara trajan odnos roditelja i djeteta (Matković, Topčić-Rosenberg, 2017). Usvojiti se mogu djeca bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja. Također, usvojiti može bilo koja osoba kojoj nije oduzeto roditeljsko staranje ili nije ograničena ili oduzeta poslovna sposobnost, kao i osoba koja ne pruža dovoljno jamstva da će pravilno ostvarivati roditeljsko staranje. Usvojenje se može zasnovati kao potpuno i nepotpuno.

Proces usvajanja djece kroz historiju se mijenjao, te su ciljevi usvajanja bili različiti. Danas, usvajanje se zasniva samo ako je u primarnom interesu djeteta, te djetetove potrebe se stavljaju u prvi plan. Proces usvajanja predstavlja dugotrajan put kroz koje prolaze kako i djeca, tako i biološki i adoptivni roditelji. U našoj državi se na usvojenje može čekati čak i do tri godine, te je sami proces jako iscrpljujući i otežan. Glavni problem predstavlja što sva djeca koja su smještena u domovima za nezbrinutu djecu ne ispunjavaju uslove za usvajanje, tj. u dom su smještena jer se biološki roditelji trenutno ne mogu brinuti o njima, te se radi na realizaciji vraćanja djece u biološke porodice.

Kada je u pitanju prilagodba roditelja na usvajanje, i ona je specifična jer se roditelji prije svega susreću sa činjenicom da ne mogu postati roditelji prirodnim putem, te dugotrajnom borbom sa sistemom i čekanje na usvojenje, strah od reakcija porodice i okoline i sl. Sam proces i postupak usvojenja za koji su karakteristični veliki broj proceduralnih radnji i neodređeno trajanje, može biti značajan izvor stresa, zbunjenosti i osjećaja bespomoćnosti kod potencijalnih usvojitelja (Brodzinsky, Pinderhughes, 2002). Odluka za usvajanje djeteta predstavlja veliku odgovornost u životu pojedinca, a razlozi za usvojenje mogu biti različiti. Za dijete je najbolje kada kod roditelja prevladava altruistična motivacija koja uključuje želju da se imaju djeca, te da im se pruži zaštita i ljubav koja im je potrebna.

Svaka promjena kod djeteta donosi određene izazove, te se tada mora pristupiti izuzetno pažljivo. Odvajanje od biološke porodice, boravak u domu, mijenjanje često mjesto boravka i na kraju dolazak u novu porodicu kao usvojeno dijete donosi sa sobom određene

poteškoće za dijete i njegovu prilagodbu na novu sredinu. Dijete može biti puno straha i nepovjerenja prema okolini, tugovati za svojim biološkim roditeljima i ljudima sa kojim je boravilo u domu, te je tada potrebno pružiti djetetu utjehu i dati do znanja da je tu neko za njega, bez obzira na sve. Usvojenja djeca prije samog usvojenja prolaze kroz različita iskustva tokom svog života kao što je zlostavljanje, zanemarivanje od strane svojih roditelji ili čak i institucija u koje su bili smješteni, pa je zbog toga otežana njihova prilagodba na novu sredinu. Tokom prilagodbe djeteta, potrebno je djetetu dati podršku i vremena koliko god je njemu potrebno da se navikne na novonastalu situaciju, biti iskren prema njemu te mu dati odgovore na sva pitanja koje postavi, te da im se objasni kako oni nisu krivi ni za šta. Djetetu je potrebno vrijeme da izađe na kraj sa svojim emocijama, te da zna da ima nekog pored sebe.

7. LITERATURA

- Barać, J., Laklija, M. (2016). Doživljaj programa “Škola za posvojitelje” – Perspektive sudionika i voditeljica programa. U: D. Maleš (ur.), *Kako smo postali obitelj, posvojenje - dio moje priče* (str. 90-124). Zagreb: Na drugi način
- Barnett, M. A. (1987). Empathy and related responses in children. In: N. Eisenberg & J. Strayr (Eds.), *Empathy and its development* (pp. 146-162). New York: Cambridge University Press
- Belmarić, J. (2016). *Kako pripremiti dijete za posvojenje*. Zagreb: ADOPTA – Udruga za potporu posvajanju
- Birovljević, J. (2011). Posvojenje u Republici Hrvatskoj iz perspektive posvojitelja. *Diplomski rad*. Zagreb: Pravni fakultet – studijski centar socijalnog rada.
- Bryan, V., Flaherty, C., Saundres, C. (2010). Supporting adoptive families: Participant perceptions of a statewide peer monitoring and support program. *Journal of public child welfare*, 4, 91-112.
- Brodzinsky, D. M., Smith, D. W., Brodzinsky, A. B. (1988). *Children's adjustment to adopting. Developmental and clinical issues*. Thousand Oaks: Sage publications
- Brodzinsky, D. M. (1990). A stress and coping model of adoption adjustment. In: D.M. Brodzinsky & M. Schechter (Eds), *The psychology of adoption* (pp. 3-24). New York: Oxford University Press
- Brodzinsky, D. M. (1993). Long-term Outcomes in Adoption. *The Future of Children*, 3(1), 153-166
- Brodzinsky, D. M., & Pinderhughes, E. (2002). Parenting and child development in adoptive families. In: M. H. Bornstein (Eds.), *Handbook of parenting: Children and parenting* (pp. 279–311). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Brodzinsky, D. M. (2013). *A Need to Know: Enhancing Adoption Competence among Mental Health Professionals*. The Donaldson Adoption Institut

- Busu, O.V., Luchici, A. I. (2016). Overcoming the children's mourning state through psychological intervention. *Social Sciences and Education Research Review* 3(2), 36-47.
- Canzi, E., Rosnati, R., Palacios, J., Roman, M. (2017). Internationally Adopted Children's Cognitive and Social-Emotional Development During the First Postadoption Year: A Longitudinal study. *European Journal of Developmental Psychology*, 15(5), 1-14
- Canzi, E., Ranieri, S., Barni, D., Rosnati, R. (2019). Predictors of Parenting Stress During Early Adoptive Parenthood. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*, 38(3), 811–820.
- Convention on protection of children and co-operation in respect of intercountry adoption, 1993. (Online). Preuzeto sa: <https://assets.hcch.net/docs/77e12f23-d3dc-4851-8f0b-050f71a16947.pdf>
- Čudina Obradović, M. i Obradović, J. (1999). Želja za djecom i apstinencija od djece: odrednice, korelati i mogućnosti društvene intervencije. *Revija za socijalnu politiku*, 6(3), 241-258.
- Čudina Obradović M., Obradović J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden Marketing - Tehnička knjiga.
- Daniluk, J. C. i Hurtig-Mitchell, J. (2003). Themes of hope and Healing: Infertile Couples Experiences of Adoption, *Journal of Counselling & Development*, 81 (4), 389-399
- Farber, M. L., Timberlake, E., Mudd, H. P. i Cullen, L. (2003). Preparing parents for adoption: An agency experience. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 20(3), 175-196.
- Fromm, E. (1984). *Autoritet i porodica*. Zagreb: Naprijed - August Cesarec; Beograd: Nolit
- Fulgosi, A. (1990). *Psihologija ličnosti; teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga
- Gladney Center for Adoption (2019). What Is History of Adoption (Online). Preuzeto sa: <https://adoption.org/what-is-the-history-of-adoption>
- Grgec-Petroci V., Marčetić-Kapetanović M. (2016). Edukacija i priprema (potencijalnih) posvojitelja. U: D. Maleš (ur.), *Kako smo postali obitelj, posvojenje – dio moje priče* (str. 88-90). Zagreb: Na drugi način

- Grgec-Petroci, V. (2016). Obitelj I posvojeno dijete. U: D. Maleš (ur), *Kako smo postali obitelj, posvojenje – dio moje priče*. (str. 8-20). Zagreb: Na drugi način
- Grgec-Petroci, V. (2015). Važnost emocionalne veze između braće i sestara tokom posvojenja. U: Kokorić (ur.) *Posvojenje – Različite perspektive, isti cilj* (str. 125-141).
- Healey C. V., Fisher P. A. (2011). Young children in foster care and the development of favorable outcomes. *Children and Youth Services Review*. 33(10), 1822–1830.
- Horvat, M. (2016). Posvajanje djece i utjecaj na njihov emocionalni i psihički razvoj. *Završni rad*. Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Zagreb.
- Hrabar, D., Korać, A. (2003). *Primjena obiteljsko pravnih mjera za zaštitu dobrobiti djece, te zasnivanje posvojenja bez pristanka roditelja – istraživanje iskustva iz prakse*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Iowa Foster and Adoptive Parents Association (2015). *Adoption Basics for Educators: How Adoption Impacts Children and How Educators Can Help* (Online). Preuzeto sa: http://www.ifapa.org/pdf_docs/AdoptionBasicsforEducators.pdf
- Izvještaj o poslovanju – izvještaj o radu I finansijskom poslovanju JU “Kantonalni centar za socijalni rad” za 2020. Godinu, Sarajevo, 2021. (Online). Preuzeto sa: <https://kcsr.ba/file/izvjestaj-o-finansijskom-poslovanju-2020/350>
- Javier, R.A., Baden, A.L., Biofora, F.A., Camacho Gingerich, A. (2007). *Handbook of adopting: implications for resarchers, practittioners and families*. Thousand Oaks: Sage publications
- Javna ustanova “Kantonalni centar za socijalni rad” Sarajevo (Online) Preuzeto sa: <https://kcsr.ba/view-more/usvojenje/93>
- Jakovac-Lozić, D. (2000). *Posvojenje*. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu
- Jurčević Lozančić, A., Kunert, A. (2015). Obrazovanje roditelja i roditeljska pedagoška kompetencija, teorijski i praktički izazovi. *Metodički obzori*, 10(2), 39-48
- Jurić, I., Kokorić, S. (2019). Iskustva stručnjaka o posvojenju djece starije životne dobi. U: Kokorić (ur.), *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj* (str. 62-97).
- Kanton Sarajevo Administrativni postupci (2017). (Online). Preuzeto sa: <https://ap.ks.gov.ba/administrativni-postupak/usvojenje>

- Kapor-Stanulović, N. (1984). Motivacija za roditeljstvom: razlike po polu i uzrastu. *Psihologija*, 1(2), 42-48
- Kralj S., Modić-Stanke, K., Topčić-Resenberg (2014). *Problemi i potrebe posvojiteljskih obitelji tijekom procesa prilagodbe i integracije posvojene djece u obitelj, odgojno-obrazovne institucije i okolinu*. Zagreb: ADOPTA
- Keagy, J. E., Rall, B. A. (2007). The special needs of special-needs adoptees and their families. In: R. A. Javier, A.L. Baden, F. A. Biafora, A. Camacho – Gingerich, (Eds.), *The handbook of adoption: Implications for researchers, practitioners and families*. (pp. 217-227). Thousand Oaks, CA: Sage Publications
- Koestner, R., Weinberger J., Franz C. (1990). The family origins of empathic concern: a 26-year longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 709-717.
- Kokorić, B., S., Birovljević, J. (2016). Posvojiteljske obitelji – izazovi prilagodbe i reakcije okoline. U: D. Maleš (ur.), *Kako smo postali obitelj, posvojenje - dio moje priče* (str. 33-60). Zagreb: Na drugi način
- Loehlin, J. C., Horn, J. M., Ernst J. L (2010). Parent-child closeness studied in adoptive families. *Personality and Individual Differences*, 48(2), 149-154.
- Maleš, D., Grgec-Petorci V. (2016). *Kako smo postali obitelj, posvojenje – dio moje priče*. (str. 5-7). Zagreb: Na drugi način
- Marčetić-Kapetanović, M. (2016). Posvojenje starijeg djeteta. U: D. Maleš (ur.), *Kako smo postali obitelj, posvojenje – dio moje priče* (str. 61-65). Zagreb: Na drugi način
- Matković, P., Topčić-Rosenberg, D. (2017). *Želimo posvojiti dijete. A što sada?*, Zagreb: ADOPTA
- McGinn, M. F. (2007). Developmental challenges for adoptees across the life cycle. In: R.A. Javier, A. L. Baden, F.A. Biafora, A. Camacho-Gingerich (ur.). *The handbook of adoption: Implications for researchers, practitioners and families* (pp. 61-76). Thousand Oaks, CA: Sage Publications
- Meakings, S., Coffey, A., Shelton, K. H. (2017). The influence of adopting on siblings relationships: experiences and support needs of newly formed adoptive families. *The British Journal of Social Work*, 47(6), 1781-1799.

- Orlić, A. (2016). *Odrednice doživljaja (budućeg) roditeljstva potencijalnih posvojitelja. Diplomski rad.* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu
- Pavao, M. J. (2007). Variations in clinical issues for children adopted as infants and those adopted as older children. In: R. A. Javier, A. L. Baden, F. A. Biafora, A. Camacho – Gingerich, (ur.) *The handbook of adoption: Implications for researchers, practitioners and families* (pp. 61-76). Thousand Oaks, CA: Sage Publications
- Pavlović B., Sofović J. (2014). *Položaj djece u BIH. Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja i/ili djece kojoj prijete gubitak roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece.* Sarajevo: SOS Dječija sela BIH
- Porodični zakon FBiH, Službene novine FBiH br.35/2005, 41/2005 – ispr., 31/2014 i 32/2019 – odluka US
- Profaca, B. (2007). *Kako pomoći tugujućem djetetu.* Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba
- Prvi izvještaj Bosne i Hercegovine komitetu za prava djeteta (2001). (Online). Preuzeto sa: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/default.aspx?id=528&langTag=bs-BA>
- Rabin, A. I. (1965). Motivation for Parenthood. *Journal of Projective Techniques and Personality Assessment*, 29(4), 405-413.
- Rabin, A.I., Green, R. J. (1968). Assessing motivation for parenthood. *Journal for Psychology*, 69(1), 39-46.
- Reilly, T., Platz, L. (2003). Characteristics and challenges of families who adopt children with special needs. *Child & Youth Services Review*, 25(10), 781-803.
- Rot, N. (1979). *Socijalizacija.* Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Rosnati, R., Montiroso, R., Barni, D. (2008). Behavioral and Emotional Problems Among Italian International Adoptees and Non-Adopted: Father's and Mother's Reports, *Journal of Family Psychology*, 22 (3), 541-549.
- Rutter, M. (1900). Psychosocial resilience and protective mechanisms. In: J. Rolfe, A. S. Masten, D. Cicchetti, K. H. Neuchtelein, S. Weintraub S. (Eds.) *Risk and Protective Factors in the Development of Psychopathology* (pp. 316-331). New York: Cambridge University Press.

- Selimović, J., Sofović J.(2010). *Položaj djece u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: SOS Dječija sela BIH
- Sladović Franz, B. (2016). Posvojenje (ni)je alternativna skrb. U: D. Maleš (ur.), *Kako smo postali obitelj, posvojenje-dio moje priče* (str. 21-32). Zagreb: Na drugi način
- Sladović Franz, B. (2019). Procjena i uparivanje posvojitelja i djeteta U: Kokorić (ur.), *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj* (str. 38-61).
- Smith, S. (2010). *Keeping The Promise: The Critical Need for Post-Adoption Services to Enable Children and Families to Succeed*. Evan B. Donaldson Adoption Institute. New York
- Smith, D. W., Brodzinsky, D. M. (1994). Stress and coping in adopted children: a developmental study. *Journal of clinical child psychology*, 23(1), 91–99.
- Sting, S (2013). Siblings relations in alternative child care results of a study on sibling relations in SOS children's villages in Austria. *Kriminologija i socijalna integracija*, 21(1), 119-128.
- Ombudsman za djecu Republike Srpske (2016). *Svako dijete treba porodicu. Zašto je usvojenje problem?* Poseban izvještaj. Banja Luka. Broj: 758-2-I/16 (Online). Preuzeto sa: <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Posebni%20izvjestaj%20Svako%20dijete%20treba%20porodicu%20Zasto%20je%20usvojenje%20problem.pdf>
- Tarroja, M. C. H. (2015). Preadoption risks, family functioning, and adoption secrecy as predictors of the adjustment of Filipino adopted children. *Adoption Quarterly*, 18(3), 234–253.
- Travel.State.Gov US. Department of State (2019). (Online). Preuzeto sa: <https://travel.state.gov/content/travel/en/Inter-country-Adoption/Inter-country-Adoption-Country-Information/BosniaandHerzegovina.html>
- Tucak-Junaković, I., Ahmeti, I. (2011). Motivacija za roditeljstvo i briga za mlađe naraštaje u mlađih i sredovječnih roditelja. *Društvena istraživanja*, 21(2), 363-382.
- Žilić, S. (2019). Šta je urađeno po pitanju procesa usvajanja djece Kantona Sarajevo? Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice KS (Online). Preuzeto sa: https://skupstina.ks.gov.ba/sites/skupstina.ks.gov.ba/files/b.kerla_73.pdf

Wedge, P., Mantle, G. (1991). *Sibling groups and social work: A study of children referred for permanent substitute family placement*. Aldershot, Hants: Avebury.